

Pieter Spierenburg

Vader geeft dochter weg aan echtgenoot. Illustratie bij Decretum Gratiani, 14e eeuw. Dijon, Bibliothèque Municipale.
Vindplaats: Georges Duby et al. (eds.), *Histoire de la Vie Privée*.
vol. 2, p. 133.

Vaders, bruiden en priesters in de middeleeuwen

Zelden zal een middeleeuws miniaturenpaar te vinden zijn dat op meer pregnante wijze een historisch-sociologische ontwikkeling weergeeft. Op het eerste plaatje overhandigt een vader zijn dochter aan haar toekomstige echtgenoot. Het vormt de centrale scène van de trouwceremonie, waar de vader een hoofdrolspeler is. Het huwelijk is een familie-aangelegenheid. Het tweede plaatje laat een andere rolverdeling zien. Een priester is ten tonele verschenen, en dat als leider van de ceremonie. Hij voegt de handen van bruid en bruidegom ineen, terwijl haar vader er wat beteuterd achter staat. Wat halfhartig ondersteunt hij zijn dochters elleboog.

Priester geeft bruid en bruidegom tesamen. Illustratie bij commentaar op *Decretum Gratiani*, 13e eeuw. Laon, Bibliothèque Municipale. Vindplaats: Georges Duby et al. (eds.), *Histoire de la Vie Privée*. vol. 2, p. 134.

Bijna elk historisch onderwerp laat zich illustreren met oude miniaturen. De onbeholpenheid die ze uitstralen geeft aan dat we inderdaad met de middeleeuwen van doen hebben. Het hier gekozen tweetal biedt echter meer. Het vangt de kern van een proces dat zich in Europa tussen de twaalfde en de zestiende eeuw heeft afgespeeld. Dat proces, het huwelijk betreffende, is met name geanalyseerd (in een boek zonder afbeeldingen) door de socioloog Michael Schröter. Tenminste twee cruciale veranderingen voltrokken zich: 1. kerkelijke instanties kregen geleidelijk meer vat op de huwelijkspolitiek van grote families; 2. de positie der bruiden werd minder ondergeschikt: nadat ze eerst werden 'weggegeven,' bood de tussenkomst van een priester aan bruid en bruidegom een gelijkwaardige rol in het ritueel. De lange duur van deze ontwikkelingen verklaart waarom de tekening van de 'oude' situatie uit een jonger manuscript kon stammen.

Beter dan vele geschreven bronnen laten de plaatjes het sociologische aspect van verschuivende machtsverhoudingen zien.

Mentaliteitshistorici besteden vooral aandacht aan het ideologische proces van sacramentalisering van het huwelijk. Dat geestelijken oprecht in hun sacrament geloofden laat de sociologische implicatie echter onverlet. Er bestond een structureel conflict tussen kerkleiders en elite-families, dat al eeuwen eerder begonnen was met als inzet de definitie van huwelijksbeletselen. Misschien had een bisschop ooit het visioen dat geestelijken in plaats van familiehoofden bepaalden wie met wie trouwde. Dat zou niet haalbaar zijn geweest. Als 'second best' stelde het kerkelijk recht dat de wederzijdse instemming der partners een huwelijk tot stand bracht. Die regel stond haaks op patriarchale prerogatieven en de resulterende, geringe verschuiving in de machtsbalans tussen echtelieden was grotendeels een onbedoeld gevolg.

Een derde verandering hield in dat het trouwen tot één moment beperkt werd, waar het tevoren een proces met meerdere hoogtenpunten was. Zo komt een klassiek sociologisch thema in zicht: bureaucratisering. Ambtelijke instituties hebben behoefte aan duidelijke categorieën: mensen zijn gehuwd of ongehuwd maar niet een beetje gehuwd. Voor adelsfamilies en boerengemeenschappen was het proceskarakter van het trouwen lange tijd geen probleem. In dit geval begon de bureaucratisering bij de kerk, die onder meer met het oog op haar seksuele moraal wenste te registreren wie met wie was gehuwd en wanneer. Een en ander werpt licht op latere historische gegevens, zoals de hoge percentages voorhuwelijkse zwangerschappen die in vele pre-industriële dorpen werden gehaald. Dat gegeven zegt weinig over 'seksuele vrijheid' of de mate waarin de kerkelijke moraal werd nageleefd, het betekent vooral dat voor de boerenbevolking het trouwen nog steeds een proces was. Een paar dat voor iedereen zichtbaar verkering had was 'een beetje gehuwd' en kon gerust vrijen in afwachting van de bruiloft. Tegenwoordig staat het bureaucratisch regime weer meer ambiguïteit toe. Zo kunnen twee mensen, zelfs indien van gelijk geslacht, zich als samenwonend laten registreren, al dan niet voorzien van een notarieel contract. Wellicht zal de computer-technologie het mogelijk maken dat bureaucratie en procesmatige menselijke relaties zich nog beter met elkaar verdragen.